

עשות חפצך ביום קדשי

אמירה לנוכרי

לא תעשה אתה ולא יעשה חברך ולא יעשה הגוי מלאכתך, משמע מכאן שאסור לישראל להניח לגוי לעשות מלאכתו בין ביום טוב בין בשבת דאורייתא... אמנם יש לומר שהיא אסמכתא בעלמא (ע"פ ידאים שם ע"ב) שאם היתה מן התורה לא היו מתירין חכמים לעשותה אף בביתו של גוי, ואף מסרה מערב שבת. ולשון לא יעשה הכתוב בתורה מוכיח קצת שהוא דרשה גמורה. המה"ח או"ז בסי' ל הביא את דברי הסמ"ג וחיזק דעתו שהוא איסור תורה: 'כתב בספר המצות... ע"כ דבריו. ולי נראה שדרשה גמורה היא, ואסורה מדאורייתא היכא דלא קצף בדבישראל קא טרח'.

כן פסק הלבוש בסי' רמג סעי' א, סי' רמד סעי' א, סי' תצה סעי' א: 'וי"א שהוא לימוד גמור ולא אסמכתא אלא איסור דאורייתא הוא, וכן הוא משמע פשטיה דקרא, לפיכך יש להחמיר מאד משום חומרא דשבת'. וכ"כ במור וקציעה בסי' רמג: 'נ"ל עיקר שאסורה דבר תורה'. וכן סבר הפנים מאירות ח"א סי' לח: 'ולכאורה נראה דאיסור דאורייתא הוא, דהא הביא הב"י בשם המכילתא...!'

כן נקט השיבולי הלקט סי' רמא וחילק בין מצב שמסר בידי הגוי בשבת לבין שמסר לו קודם לפני שבת: 'תניא במכילתא... למדנו מיכן שאסור ישראל להניח נכרי לעשות מלאכתו בשבת וימים טובים מדאורייתא.

אמירה לנוכרי - מקור האיסור

איתא במכילתא פרשת בא פרשה ט ובילקוט שמעוני שם רמז רא: 'כל מלאכה לא יעשה בהם... או אינו אלא לא תעשה אתה ולא יעשה חברך ויעשה גוי מלאכתך, ת"ל ששת ימים תעשה מלאכה וגו'... דברי רבי יאשיה. ר' יונתן אומר אין צריך, והלא כבר נאמר זכור את יום השבת לקדשו והלא דברים ק"ו ומה אם שבת חמורה אין אתה מוזהר על מלאכת הגוי במלאכתך, יום טוב הקל דין הוא שלא תהא מוזהר על מלאכת הגוי במלאכתך, ת"ל כל מלאכה לא יעשה בהם'. הובא בשטמ"ק בכ"מ בדף צ. בד"ה 'מהו' בשם הר"ן ובברכי יוסף בסי' רמג ס"ק א. ולא התבאר אם איסור זה אומנם נסמך על פסוקים אך דרבנן הוא, או איסור תורה איכא.

רש"י בשמות יב, טז דרש על הפסוק: 'לא יעשה בהם. אפילו על ידי אחרים'. הרי הבין שישנו מקור מדאורייתא לדין זה. וכבר העיר מכך החזקוני והרא"ם מזרחי שם. אך דעת זקנים מבעלי התוס' הבין ברש"י כי הוא אסמכתא ולאו דינא דאורייתא. אך מנגד, איתא ברש"י במסכת שבת בדף קכא. ד"ה 'אין' להדיא שהוא איסור דרבנן: 'אין אומרים לו ככה. רבנן גזור על אמירה לנוכרי משום שבות'. וצ"ע.

לשון הסמ"ג בל"ת עה על שאלה זו הינה: 'ותניא במכילתיה כל מלאכה לא יעשה בהן,

אבל אם נתן לו ישראל המלאכה מערב שבת או מערב יום טוב מותר, דלא נקרא מלאכת ישראל.

מנגד, יש ראשונים שהבינו שאיסור דרבנן איכא הכא. הרמב"ם בהלכות שבת ריש פ"ו פסק: 'אסור לומר לגוי לעשות לנו מלאכה בשבת... ואע"פ שאמר לו מקודם השבת... ודבר זה אסור מדברי סופרים'. כן באר הרמב"ן בשמות שם, ובדרשה לראש השנה בד"ה 'ועוד': 'כל מלאכה לא יעשה בהם. פירש רש"י... ואם אחרים הללו גויים, אין אנו מוזהרים בתורה על מלאכה של גוי כלל לא ביום טוב ולא בשבת, אלא שיש בה שבות מדבריהם עם האמירה שלנו, כמו שאמרו אמירה לגוי שבות... אבל מצאתי במכילתא כל מלאכה לא יעשה בהם... ובודאי היא אסמכתא בעלמא שבאו לאסור מדבריהם אמירה במלאכת שלנו, וסמכו אותה למקרא הזה. וכן סבר גם בשו"ת הרשב"א החדשות סי' כד בהבנת המכילתא: 'ההיא דמכילתא, משמע דאסמכתא בעלמא היא'. וכ"כ הר"ן בשטמ"ק בב"מ בדף צ. והמאירי בביצה בדף כב, כן הכריע בשו"ת הרי"ד סי' מה: 'ואמירה לגוי לעשות מלאכה בשבת אין בה אלא שבות שהוא איסור דרבנן ולא איסור תורה'.

כן פסק האליה רבה סק"א: 'מכל מקום מפוסקים משמע דלעולם דרבנן'. וכן הכריע בתוספת שבת בהקדמה, סוסק"ד: 'מיהו בש"ס ובפוסקים איתא להדיא דמלאכת עכו"ם אינו אסורה אלא מדרבנן, דלימוד זה אינו אלא אסמכתא בעלמא. ותימא על הט"ז בסס"י רמ"ג שתמה שם על הרב מכח דברי הסמ"ג אלו, דהלא הלכה רווחת בישראל דאמירה

לעכו"ם אינו אלא שבות דלא כהמכילתא'. וכ"כ החיי אדם כלל ג סעי' א: 'אסרו חכמים להניח לנוכרי לעשות מלאכת ישראל בשבת, וסמכו זה על פסוק כל מלאכה לא יעשה בהם'. וכ"כ שו"ע הרב, ערוך השולחן והמשנ"ב סק"ה ובסי' שו סק"כ.

וזהו לשון השער הציון בסק"ז: 'עיין בית יוסף... מה שכתב על המכילתא בשם הסמ"ג, דספוקי מספקא לה אולי הוא דרשא גמורה, ועיין לבוש, אבל מכל הפוסקים משמע דהוא רק מדרבנן. ועיין ברמב"ן שכתב גם כן דנוסחא מוטעית היא במכילתא, וכן הסכים הגר"א בהגהותיו על המכילתא דנוסחא העיקרית היא כמו שהועתק בילקוט, וממילא מפורש בהדיא דאין בו איסור דאורייתא'.

העמק הלכה ח"א סי' טו אומנם פסק שהיו דרבנן, אולם הכריע שיש לחוש לשיטת הסוברים שהינו דינא דאורייתא: 'דאמירה לעכו"ם מדברי סופרים היא וכן הוא עיקר לדינא. מ"מ לכתחילה צריכים לחשוש להני פוסקים דהוי מן התורה'.

הפרמ"ג משצ"ז סק"ג, ובפתיחה כוללת אר"ח ח"א אות לא כתב שכיון שיש אסמכתא לדין זה, דינו כדאורייתא: 'ומה שכתב דמלאכה ע"י עכו"ם לישראל דין תורה, באמת כל הפוסקים כתבו דהוה דרבנן... והנה יש לומר אסמכתא כי האי חשוב כדין תורה... וא"כ יש לומר, מראית עין בדרבנן שרי היכא דלית אסמכתא, מה שאין כן אסמכתא הוה כדין תורה לענין זה'. ראה מעין זה בפרמ"ג סי' רעו משצ"ז סק"ה, בס"י רמד משצ"ז סק"א, סי' רסג משצ"ז סק"א. וכן מבאר בנצי"ב בעמק שאלה שאילתא י סק"ו:

שבת לא שייך כלל בא"י צד שליחות לדבר עבירה, דדוקא בעבירה שהמעשה מצד עצמו מתועב להמקום ב"ה דומיא דסירס או חסימה... אבל שבת דאיסור מלאכה אך למען ינוח ישראל וכל אשר לו והמלאכה מצד עצמותה י"ל דאינה כלל עבירה... אדרבא מצינו א"י ששבת חייב מיתה נמצא א"י העושה בשליחות ישראל ל"ש כלל יש שליח לד"ע, דהא העבירה לא נעשתה דהא הישראל נח'. כלומר, מצאנו איסור לשלוח נוכרי לבצע תוצאות מתועבות, אך אין איסור לשלוח אותו למעשה המותר לו, ושאיסורו תלוי בגברא.

החת"ס אר"ח סי' פד הביאו, ותמה אם לענין מנוחת שבת שייך שיהיה שלוחו כמותו: 'דהתורה הקפידה על מנוחת גופו של ישראל ולא אגוף המלאכה'. וכ"כ בישועות יעקב סי' רסג סק"ו. ובקובץ הערות סי' ח אות ה כתב: 'באומר לנכרי לעשות מלאכה בשבת, דשרי מדאורייתא ואינו מתחייב מטעם שליחות, משום דלא נעשית עבירה כלל ע"י מלאכת עכו"ם בשבת'. אך ראה בהר צבי אר"ח ח"א סי' קמה שהשיב על דבריהם. ומדברי רעק"א סי' שז שם נראה שחש לקושייתם וכתב ע"כ: 'ולענ"ד י"ל דאמירה לעכו"ם דאסרו חז"ל דדמי לשליחות. דאף דאין שליחות לנכרי. ומ"מ כיון דבישראל כה"ג יש בו שליחות אסרו חז"ל'. נראה שמדרכבן דימו זאת לשליחות.

ב. איסור בדיבור - 'ממצוא חפצך ודבר דבר': רש"י בע"ז ב"דף טו. ד"ה 'כיון' כתב: 'ומה שאסור לישראל לומר לעובד כוכבים עשה לי כך זהו משום ממצוא חפצך ודבר דבר, דכור אסור'. הערוך השולחן סי' רמג סעי' ד, השואל

'ודאי דשאני דרבנן שיש בו אסמכתא מקרא דחמיר מאסור דרבנן בלי שום אסמכתא'.

איסור אמירה לנוכרי - מדיני שליחות, איסור בדיבור או גזירת חכמים

יש לחקור ביסוד האיסור לומר לנוכרי לבצע פעולה המותרת לו. מצאנו ארבעה טעמים ביסוד איסור זה;

א. מדיני שליחות - נראה כאילו ישראל עושה המלאכה באמצעות שליחו הגוי:

רש"י בשבת ב"דף קכא. ד"ה 'ככה', דף קנג. ד"ה 'מאי', ובע"ז סוף דף כ"א. דף כ"ב. ד"ה 'לא', ד"ה 'מותר' כתב ביחוס לאמירה לנוכרי: 'מאי טעמא שרי ליה למיתב לנוכרי. והרי הוא שלוחו לישאנו בשבת'. וכ"כ בשיטה לר"ן שבת ב"דף קנג: 'שלוחו של אדם כמותו'. כן לשון המאירי בע"ז ריש דף כ"א: 'אם נעשית מצד שליחותו'. וכן מבואר בראבי"ה בסי' שצא: 'וטעמא שאסור לומר לגוי, שנראה כשלוחו. ואף על גב שאין שליחות לגוי, ואמרינן נמי אין שליח לדבר עבירה, מיהו מדרכבן אסור'. וכ"כ הג' מיימוניות שבת פ"ו אות ב: 'אסור ליתן לנכרי מעות בע"ש שיקנה לו למחר ביום השוק, כי יש שליחות לנכרי לחומרא'. וכן סבר רעק"א בסי' שז על המג"א ס"ק כט: 'ולענ"ד י"ל דאמירה לעכו"ם דאסרו חז"ל דדמי לשליחות'. וכן הבין שו"ע הרב בסי' רמג סעי' א, סי' רסג קונ"א ס"ח, סי' שה סעי' כט: 'שכשהנכרי עושה בשבת הוא עושה בשליחות הישראל, ואף על פי שאין אומרים שלוחו של אדם כמותו מן התורה, אלא בישראל הנעשה שליח לישראל... מכל מקום מדברי סופרים יש שליחות לנכרי לחומרא'.

אומנם הבית מאיר אה"ע"ז סי' ה תהה אם יש שליחות באיסור זה: 'רצייתי לומר דבאיסור

ומשיב תנינא ח"ב ריש סי' יד, הבאר יצחק או"ח סוף סי' יג ומשנה הלכות ח"ה סי' מו הבינו כי עצם הדיבור על מלאכה נאסר מדברי קבלה. כן עולה מדברי הפרמ"ג סי' שז משצ"ז סק"א: 'ואם תאמר אמירה לעכו"ם לעשות לו מלאכה שבות דרבנן, הא מן התורה אסור מקרא ודבר דבר, י"ל אפילו אומר לו להדליק נר ללמד אצלו דהוה חפצי שמים'.

נאמרו כמה נפק"מ בין שני הטעמים לעיל; אם אומר לנוכרי בערב שבת לעשות לו מלאכה בשבת, ובשבת עצמה לא אומר דבר איסור, האם יש איסור, לפי הטעם הראשון מצד שהגוי עושה בשליחות הישראל. ולאידך גיסא, אם אומר לנוכרי בשבת, לעשות מלאכה לאחר השבת. אין מעשה איסור שנעשה בשבת, אך לפי הטעם השני הדיבור עצמו נאסר. וכ"כ הרדב"ז סי' תרפד, החת"ס או"ח סי' רא, האבני נזר או"ח סי' מג סק"ו, קובץ שיעורים בביצה אות מט, קהלות יעקב שבת סי' נה אות א, ע"ז ריש סי' ח, חוט שני ח"ג סוף עמ' רא וכן העירו בשמירת שבת פרק ל הערה ב ובשבט הלוי ח"ד סי' כט.

נפק"מ נוספת נאמרה, אם עושה הנוכרי לצורך ישראל מעצמו, מבלי שהתבקש. האם יש איסור בכך וצריך למחות בו, האם נחשב שליחו, הגם שלא ציווהו. כמש"כ התוספת שבת בהקדמה והחת"ס הנ"ל, וכ"כ שו"ע הרב סי' רסג קנ"א סק"ח. כמו כן, יש לדון אם הישראל עבר איסור כשציוה לנוכרי בשבת, אף אם בסופו של דבר לא עשה הנכרי הפעולה שהתבקש.

ג. גזירת חכמים משום חיישינן שהישראל יגרר לעשות מלאכה:

ברמב"ם בהל' שבת ריש פ"ו איתא טעם חדש ביסוד איסור אמירה לנוכרי: 'אסור לומר

לגוי לעשות לנו מלאכה בשבת, אע"פ שאינו מצווה על השבת ואע"פ שאמר לו מקודם השבת ואע"פ שאינו צריך לאותה מלאכה אלא לאחר השבת, ודבר זה אסור מדברי סופרים כדי שלא תהיה שבת קלה בעיניהן ויבואו לעשות בעצמן'. כן באר רבנו פרחיה שבת דף יח: 'דגזרינן שמא לא יעשה הגוי אותו המעשה כרצון הישראלי וימהר הישראלי לגמור אותו דבר בידו'. וכ"כ האליה רבה סי' שלח סק"ג: 'דעיקר איסור דכותים הוא, שמא יעשה בעצמו'. וכן הביא הפרמ"ג סי' שז משצ"ז סק"א: 'ואם אומר לו שיעשה בשבת, יש בו שבות מדרבנן אטו יעשה בעצמו, ונראה כשלוחו, ולוקה מכות מרדות, כמו שכתב הר"מ ז"ל בפירושו'. וכן הביא בשו"ע הרב שם סע"א: 'ועיקר האיסור... כדי שלא תהא שבת קלה בעיני העם ויבאו לעשות בעצמן'.

ד. גזירת חכמים משום זלזול בשבת:

טעם נוסף לאיסור זה כתב הריטב"א בדף קכב: 'ואע"ג דאמירה לגוי שבות דרבנן, עשו חכמים חיזוק לאסור אף מה שעשה הגוי מעצמו לצורך ישראל, דאי לאו הא לא קיימא הא, וכולה חדא גזירה היא, כדי שלא יעשה אדם מלאכתו בשבת על ידי גוי ונעשה השבת חול'. באגרות משה או"ח ח"ד סי' ס כתב טעם זה כיסוד האיסור להפעיל מכשירים בשבת באופן אוטומטי: 'לענ"ד פשוט שאסור להתיר זה, דהרי ע"י מורה שעות כזה יכולים לעשות כל המלאכות בשבת ובכל בתי החרושת (פעקטוריס) ואין לך זלזול גדול לשבת מזה, וברור שאם היה זה בזמן התנאים והאמוראים היו אוסרין זה, כמו שאסור אמירה לעכו"ם מטעם זה, וגם אולי הוא ממילא בכלל איסור זה דאסרו אמירה לעכו"ם, דאסרו כל מלאכה הנעשית בשביל ישראל'.

איסור. ולכן התיר לומר לנוכרי לשים על התנור, הגם שלאחר מכן ידליק הנוכרי את התנור בכדי לחמם מפני הצינה, ואגב כך יתחמם התבשיל. וכתב, שלא החמירו בכה"ג באמירה לנוכרי. הרי לן שמותר לומר לנוכרי לעשות מלאכה, כיון שבציווי הישיר לא היה כלול מלאכת איסור. כיוצ"ב, הב"י בס"י שו הביא מהראב"ה והמרדכי שאם יכל לעשות הפעולה באופן היתר מותר לומר לנוכרי, אף שיעשה באופן האסור. ובאר בשו"ע הרב שם סעי' טז שהנוכרי עושה על דעתו באופן האסור, הרי שבדיבורו לא היתה כלולה מלאכה. ולדבריו, יהיה אסור לומר לילך חוץ לתחום, שכן כבר לא יכול להכין עירוב וליילך באופן היתר.

מנגד, נאסר ציווי לעשות מלאכה גם אם מבקש שיעשה מלאכה במוצאי שבת, כמבואר במסכת שבת בדף קנ. בשם ר"י בן קרחא שמותר לומר שיבוא ויעמוד אצלו היום בערב, אף שיודע שלצורך מלאכה מבקש, כל עוד לא הזכיר את המלאכה שמבקש ממנו. הרי שאיזכור עשיית מלאכה נאסר, הגם שאין כאן מלאכה בשבת.

ושמא נחלקו ביסוד טעם איסור אמירה לנוכרי. הקוב"ש בבביצה בדף יז. הביא שני טעמים לאיסור, או מדין שליחות שמחמירין שיש שליחות לנוכרי מדרבנן, ואזי עושה הנוכרי בשליחות ישראל, וכן מבואר ברש"י במי שהחשיך בשבת בדף קנג... או שאיסור בפני עצמו הוא שאין לומר לעשות מלאכה, כפי שעולה מרש"י בע"ז בדף טו. בד"ה 'כיון דזבנה'. נפק"מ אם הציווי לגוי לא נעשה בשבת, וכן אם יכול להרבות בשיעורים.

יש בכך כדי לבאר את הקפדתו הגדולה של הגר"א יו"ד סי' קנו סק"ד: 'דאפילו שבות דשבת אסור בהפסד ממון'. הביאו השמירת שבת פ"ל הערה ב, וכתב: 'ודע כי האיסור של אמירה לנוכרי הוא חמור מאד כמו כל איסור דרבנן, שחייב לתת כל ממונו ולא לעבור על איסור אמירה לנוכרי'.

איסור אמירה לנוכרי - איסור של היהודי המצווה, או משום המלאכה של הנוכרי

איתא ברשב"א בשבת בדף קנא: 'כל דבר שאינו עושה אינו אומר לגוי, וכן מבואר בתוס' בכ"מ בדף צ. בד"ה 'חסום' ובביצה בדף יז. ד"ה 'אי'. וכן פסק השו"ע בס"י שו"ע ב: 'שכל מה שהוא אסור לעשותו אסור לומר לא"י לעשותו'. ויש לחקור ביסוד איסור זה, האם יהודי שמצוי בתנאים מסוימים שמותר לו לעשות דבר שאסור לאחרים, יכול לומר לנוכרי לעשותו.

רעק"א על הגיליון בחלק מהמהדורות בס"י שצו דין במי שעשה עירוב תחומין, ומותר לילך אלפיים אמה חוץ לתחום, האם מותר לו לומר לנוכרי לילך חוץ לתחום שכן גם למבקש מותר, או שמא שכיון שהוי 'מלאכה' שאומנם מותר לנוכרי לעשותה, הינה כלולה באיסור אמירה לנוכרי. האמרי בינה שבת סי' יב בד"ה 'אולם' כתב שפשיטא שמותר, כיון שלישראל המבקש מותר הדבר. סיעתא לדבריו, ניתן להביא מדברי התוס' בב"מ בדף צ. בד"ה 'חסום' שכתבו: 'שהישראל עצמו יכול ליתן נבלה בפיו', של הגוי. הרי נמדד האיסור לפי האם מותר לישראל לעשות הדבר.

המג"א בס"י רנג ס"ק לו שהביא המשנ"ב שם ס"ק צט כתב שמותר לומר לנוכרי לעשות מלאכה, הגם שבפסיק ראשה תעשה מלאכת

נקרא איסור זה בשם 'שבות', ולא כיתר גזירות ואיסורי דרבנן?

החתם סופר בכיצה בדף לו ביאור את הדבר כך: 'כל שחייבים עליו משום שבות. דע, כי מן התורה הי' חייב מיתה בשבת ומלקות ביי"ט על כל מה שנקרא מלאכה והוה במשכן, אפי' אין בו שום יגיעה ואין בשביתתו שום מנוחה. כגון להדליק נר וכדומה, אין בעבודתו יגיעה ולא בשביתתו מנוחה, אלא התורה הקפידה על עשייתן... אך היגיעה במשאות גדולות ועמל כל היום מבלי מצוא נופש בדברים שאין בהם מלאכה מל"ט מלאכות, אין בזה לא מיתה בשבת ולא לאו ביי"ט, אך עובר על מ"ע למען ינוח ותשבות ויום שבתון מקרא קדש וכדומה, וזהו עשה דאורי". וחז"ל סמכו על זה לאסור כל המביא לידי יגיעה כגון טלטולים וטורח קצת וטלטול ד' וחמש קופות וכדומה ונקרא שבות. הואיל ועיקר סמיכתו על קרא תשבות, וכגון מיחזי כעובדא דחול וכמאן דאזיל לחנגא... ונ"ל אפי' אמירה לנוכרי נמי יש בו איסור דאורייתא דנהי המצוה לעכו"ם להדליק לו נר בשבת אין בו איסור דאורייתא, מ"מ השוכר פועלים נכרי' לקצור שדהו בשבת כדרך שהוא עושה בחול... אעפ"י שהוא אינו עושה שום מלאכה מ"מ כבר עבר על מ"ע של מנוחה ושביתה'.

המשך חכמה בדברים ה, יב באר שכל עוד היו ישראל מאוכלי המן במדבר ופנויים מעסק עבודה שדה וכרם ולמדו כל היום, אזי נועדה השבת לעדות על חידוש השי"ת את העולם, ולשם כך די היה להם במה שנאסר להם בשבת איסורי תורה גרידא, ולא היתה

רש"י במסכת ביצה בדף לו. בד"ה 'משום מקח וממכר' כתב: 'ומקח וממכר אסור מן המקרא דכתיב ממצוא חפצך ודבר דבר, אי נמי מקח וממכר אתי לידי כתיבה שטרי מכירה, ואם תאמר הויה לה גזרה לגזרה, כולה חדא גזרה היא'. הרי שלפירושו הראשון הוא איסור עצמי מדברי קבלה, ולטעם השני איסור ממצוא חפצך הינו מדרבנן שמא יכתוב. והנה רעק"א שם הבין שלא ניתן לומר שהאיסור לדבר על שכירת פועל הוא איסור תורה, אלא רק לומר על מלאכה מדאו' הוי איסור תורה, ועל מלאכת דרבנן נאסר הדיבור רק מגזירה. אך החת"ס שם סבר שכל שמדבר על מלאכת חול הוי איסור תורה. הרי שלרעק"א האיסור הוא רק באם הישראל יעבור איסור. ולחת"ס כל דיבור על מלאכה נאסרה.

גדר איסור 'שבות'

חז"ל התריעו מלעבור על איסורי שבות אף שהינם מדרבנן, וכך שנו במסכת חגיגה דף טז: 'אמר רב שמן בר אבא אמר רבי יוחנן, לעולם אל תהא שבות קלה בעיניך'. ובמסכת שבת בדף מ. החמירו בעובר על כך: 'אמר רבא האי מאן דעבר אדרבנן, שרי למיקרי ליה עבריינא'. ומכין אותו מרדות כמו שפסק הרמב"ם פ"ו הל' ה. ובטעם הדבר כתב בערוך השולחן בס"י רמג סעי' י: 'ולפי ששבתי שבת חמורין מאד כעין של תורה כמ"ש, ולכן גזרו חז"ל אף על החשד שלה ובהכרח לגדור זה, דאל"כ יפרוצו פרץ על פני פרץ דהוה מילי דפרהסיא'.

הגמ' אמרה במסכת שבת בדף קג. ש'אמירה לנוכרי שבות', ויש לעיין מדוע

את השבותים. רמז לאיסור זה, למד מהנאמר: 'שמור את יום השבת לקדשו', ד'שמור' נאמר על הסייג והגדר שיעשו החכמים במצוות, כמו שדרשו בפ"ב דיבמות 'ושמרתם' על הסייגים. וזה שיעשו סייגים בדבריהם השבותים 'לקדשו כאשר צוך ה' אלקיך', שלא יפרצו במצות שבת כדי שיהא היום פנוי ממלאכה'.

מניעה שיטרחו בשבותים במהלך השבת. ברם, משעה שנכנסו לארץ: 'והיו עוסקין בעבודת שדה וכרם ובבנין עירות בעבר הירדן ובמלחמות, היה להם השבת ליום קרוא מקרא קודש לקדשהו בתורת ה' כל היום. ואם השבותין יהיו מותרין, הלא יצאו כל היום במלאכות המותרות ובטורח מרובה - ותורתן אימתי נעשית', ולכן אסרו חכמים

ממצוא חפצך

והלא מקור הדין הינו פסוק מדברי קבלה בנביא ישעיהו.

החתם סופר במסכת שבת בדרף קנ. כתב כי יסוד הדין הינו מדאורייתא וכלול בציווי של שבתון: 'ונ"ל דישעיה הנביא מדאורייתא קאסר לי' וכדפי' רמב"ן פ' אמור דהיינו מ"ע דתשבות, דכתיב בשבת שלא יהי' יום השבת כיום החול, להמציא לו חפציו ולשכור פועלו ולחשוב חשבנותיו ולשאת משא על כתפו... כל אלו אין בהם סקילה, ויש בהם מ"ע דתשבות דאורייתא'. לדברים אלו עולה, כי הפסוק בישעיהו גילה מהן גדר השביתה, ולא ביקש להורות ולחדש דין.

הפרמ"ג במשבצ"ז סי' שז סק"א חידש עפ"י שאמר הנביא: 'כי פי ה' דיבר', שהאיסור נאמר מפי הגבורה, וגילה לן שאיסור תורה הוא.

מדוע נצרך לאסור אמירה לנוכרי,
מעבר לאיסור ממצוא חפצך

ישנה מחלוקת בפוסקים בגדר האיסור של ממצוא חפצך, ובצורך באיסור אמירה לנוכרי.

ממצוא חפצך - איסור דאורייתא, או דרבנן מצאנו מחלוקת וסתירה בגוף דברי הראשונים בגדר איסור ממצוא חפצך.

בתוס' בשבת קכא. בד"ה 'אין אומרים' מבואר שאיסור לשכור את הפועלים בשבת הינו איסור דרבנן. וכן כתבו עוד התוס' בשבת בדרף קנ. בד"ה 'ודיבור': 'ודיבור מי אסור, פי' מן התורה, דהא מדשרינן דיבור של מצוה מכלל דמדאורייתא שרי'. הרי שהבינו שיסוד האיסור הינו מדרבנן.

ברם ברש"י בביצה בדרף לו. בד"ה 'משום מקח' איתא: 'ומקח וממכר אסור מן המקרא, דכתיב ממצוא חפצך ודבר דבר'. הרי שאיסורא דאורייתא הוא, וכן הוא להדיא ברש"י בפירושו על הרי"ף, וכן נקט רעק"א קמא ח"א בסוסי' יז. מאידך, מרש"י בע"ז בדרף טו. בד"ה 'כיון' נראה שהוא איסור דרבנן מגזירת חכמים, שכן השווה דין זה לדין אמירה לנוכרי שהוא דין דרבנן. ובשו"ת אבני נזר או"ח בסי' מג סק"ט באר כי איסור זה הינו אפילו לא איסור שבות.

ובעיקרן של דברים צריך ביאור, הכיצד ניתן להבין כי יסוד האיסור הינו דאורייתא,

במלאכת חפצי שמים, ורק חכמים אסרו את הדיבור בחפצך מכל וכל: 'בפירוש התורה התורה, חפצך אסורים ושמים מותרין, בין בעסק ובין בדיבור... אמירה לעכו"ם לעשות לו מלאכה שבות דרבנן... אפילו אומר לו להדליק נר ללמד אצלו דהוה חפצי שמים... דבמלאכה דבר תורה אסור לומר לעכו"ם אף למצוה'.

עוד אפשר שהתוסף באיסור אמירה לנוכרי שנאסר גם דיבור מערב שבת, ולא רק הדיבור בו ביום.

ויהא נפק"מ לדבריהם, בביאור דברי רש"י בשבת ב"ק קנ. בד"ה 'לא ישכור' שבאר בטעם המשנה שלא ישכור פועלים בשבת: 'דכתיב ממצוא חפצך'. הגם שבגמ' שם בארו שיסוד דין המשנה שמבקש מנוכרי לשכור לו פועלים, הינו מדין אמירה לנוכרי.

לרעק"א י"ל, שרש"י דיבר על שכירת פועלים למלאכת דאורייתא, ואילו הגמ' איירי בעצם דין שכירת פועלים שאינה אסורה אלא מדרבנן (אף שאח"כ מבקש מהם לעשות מלאכה, לא היה כלול באופן ישיר בעצם שכירתם), ורק מדין אמירה לנוכרי נאסרה. ולפרמ"ג י"ל, שהמשנה עסקה בשכירת פועלים למלאכת רשות, והגמ' כתבה דין שכירת פועלים אפילו לדבר מצווה.

בשו"ת חוות יאיר סי' נג, הביאו החת"ס בחידושויו שבת ב"ק קנ. נאמר ביאור אחר בגדרי איסורים אלו, בשל הקושיא הנ"ל מה התוסף באיסור אמירה לנוכרי: 'נ"ל... דלא אסרה תורה רק מדבר דבר שהוא דרך בני אדם במשא ומתן למצוא חפציהם והוא השכירות, אפילו לומר רק היה נכון עמי

רעק"א קמא ח"א בסוסי' יז כתב שאין לדבר על מלאכה האסורה בשבת, וכי כל שאסור לעשותו בשבת אין לדאוג לו ולזמן אותו בשבת. והקשה מדוע ראו חכמים צורך להוסיף איסור אמירה לנוכרי בנוסף לאיסור ממצוא חפצך: 'באמת לא זכיתי להבין... דאמירה לנוכרי לשכור פועלים אסור משום אמירה לעכו"ם שבות, ולמ"ל האי טעמא הא בלא"ה אסור משום ממצוא חפצך'. והשיב: 'דאם לא היה האיסור בעצמותו ליקח ולמכור ולשכור פועלים, לא היה שייך בזה משום ממצוא חפצך... ואחר שאסרו חז"ל לעשות כן ביומו ממילא אסור לשכור ע"י עכו"ם מדין אמירה לעכו"ם, גם לומר לשכור לו למחר, כיון דא"א ביומו לעשות כן ע"י עכו"ם... ולא משכחת לאסור מדאורייתא משום ממצוא חפצך אלא באומר לעכו"ם לעשות לו מלאכה גמורה, מה דאסור לעשות ביומו מה"ת'. כלומר, מאיסור ממצוא חפצך למדנו לאסור רק מלאכות דאורייתא, ולכך ראו חכמים לאסור דיבור על שבותים. אך דבר שמוותר לעשותו בשבת, מותר לדבר עליו ולכן מותר להחשיך על התחום בכדי לשמור על הפירות (משמע בדבריו, שאיסור ממצוא חפצך נאמר רק שלא לומר לעשות מלאכה למחר, ואילו לומר לעשות מלאכה לבו ביום נאסר מדין אמירה לנוכרי. הרי שמהות איסור ממצוא חפצך הינו לא לדבר בכדי לעשות את מלאכת החול, ובאמירה לנוכרי נאסר לצוות על עצם מלאכה, גם זו הנעשית בשבת. ברם בר"ן בשבת קנא. נאמר שאיסור אמירה לנוכרי נאמר גם אם מצווה לעשות למחר. וכן נראה מהפרמ"ג המובא בסמוך).

אולם הפרמ"ג בסי' שז משבצ"ז סק"א כתב שבאיסור ממצוא חפצך לא נאסר לדבר

השתא דאתינן להכי, יש להתבונן בדברי הרמב"ם בהלכות שבת פרק כד, שכן הדברים קשים להולמם לכאורה. הרמב"ם פתח בריש הפרק בביאור יסוד האיסור: 'יש דברים שהן אסורין בשבת אף על פי שאינם דומין למלאכה ואינם מביאין לידי מלאכה, ומפני מה נאסרו משום שנאמר אם תשיב... ממצוא חפצך ודבר דבר, לפיכך אסור לאדם להלך בחפציו בשבת ואפילו לדבר בהן כגון שידבר עם שותפו מה ימכור למחר או מה יקנה או היאך יבנה בית זה ובאי זה סחורה ילך למקום פלוני'. הרי שהבין כמש"כ החוות יאיר שגדר איסור ממצוא חפצך אינו בעוסק במלאכה ממש, ודיבור שאין בו מלאכה נאסר רק בשל דברי קבלה 'ודבר דבר'. וכן הם דבריו בהלכה ב: 'אסור לאדם לפקוד גנותיו ושדותיו בשבת, כדי לראות מה הן צריכין או היאך הן פירותיהן'. וכן הקשה בהלכה ח מדוע מותר לשמור פירותיו בשבת, הגם שאין במעשהו כל מלאכה, הרי שסבר לאסור, אלא שחידש להבדיל בין מלאכה להרבות ממון לבין שמירה עליו: 'והלא דבר זה מחפציו הוא ולמה הוא מותר, מפני שלא נאסר אלא להקנות לעצמו חפצים שאינן עתה מצויים או להשתכר ולהרויח ולהטפל בהנאה שתבוא לידו, אבל לשמור ממנו שכבר בא לידו עד שיעמוד כמות שהוא מותר'.

מאידך, הרמב"ם שם בהלכה ג סיג דבריו, וכתב שדווקא עיסוק במלאכה נאסרה, כפי שכתב רעק"א: 'במה דברים אמורים בשהחשיך על התחום לעשות דבר שאסור בשבת לעשותו, אבל אם החשיך לעשות דבר שמותר לעשותו בשבת הרי זה מותר'. והדברים אומרים דרשני.

לערב ע"מ לשכרו. דאחר דלשונו היה נכון, משמע כך הוא בכלל ודבר דבר כמ"ש הרמב"ם. וכ"ש אם שואלו אם רוצה להשתכר כמ"ש הר"מ, ואחר שנאסר זה, מעתה גם האמירה לגוי לעשות זה הוי אמירה לגוי... מדהקדים ממצוא חפצך לא נילף מינה רק דיבור שהוא דרך משא ומתן ומגזרת משא ומתן'. כלומר, איסור ממצוא חפצך לא מיירי ממלאכות האסורות מכבר כפי שהבין רעק"א, אלא מחדש איסור חדש על הפעלת משא ומתן בשבת, ולשכור פועלים ולסכם איתם על מלאכה בשבת. ובאיסור 'ודבר דבר' נאסר גם דיבור מקדים בעניין, שאין בו סיכום סופי, כגון 'האם תרצה להשתכר'. וכתב, כי לאחר שנאסר דיבור זה מדברי קבלה, חל עליו איסור אמירה לנוכרי. כן הביא בשער הציון בס"ז ש"ק כח מדברי רש"י בכתובות דף ה. בד"ה 'משום חשבונות': 'שאם יכנס למוצאי שבת יעשה סעודה בלילה, ויחשוב בשבת מהו צריך להוציא, וכתוב ודבר דבר'.

וראה בנשמת אדם כלל ס שכתב שטיוול בנכסיו הוי בכלל ממצוא חפצך, אף שאין כל תועלת ממונית. וכבר העיר עליו בביאור הלכה בריש סי' שו.

אפשר בכך להטעים את שני הטעמים שכתב רש"י במסכת ביצה בדרך לו. בד"ה 'משום מקח וממכר' שנחלקו ביסוד מקור איסור מקח וממכר בשבת, כנזכר כאן: 'ומקח וממכר אסור מן המקרא, דכתיב ממצוא חפצך ודבר דבר, אי נמי מקח וממכר אתי לידי כתיבה שטרי מכירה... כולה חדא גזרה היא'. לחוות יאיר אכן נאסר מקח וממכר ממצוא חפצך, אך לרעק"א, רק 'מלאכה' נאסרה מכח פסוק זה, ומו"מ נאסר רק מדרבנן מטעם גזירה.

מלאכת איסור, לא נאסר הדיבור אלא מהנאמר ודבר דבר.

אולם הרמ"א בס"י שו"ס ע"ח הביא בשם הרא"ש לאסור דיבור על מלאכה, גם כשאין מבקש בדיבורו לקדם את מלאכתו: 'וכן לא יאמר, אעשה דבר פלוני למחר'. ולכך הסיק המג"א דלעיל: 'וא"כ אסור לומר אני ארכוב למחר, רק יאמר אני הולך, וכן כששואל אותו ישאל אותו אם ילך למחר'. לדבריהם, איסור ממצוא חפצין אסור לדבר על מלאכה שמבקש לזמן לעצמו, ואילו מ'דבר דבר' נאסר כל דיבור על דבר מלאכה, אף שלא מזמן אותו בכך, וגם בינו לבין עצמו כמבואר בתוס' בשבת בדף קנ. בד"ה 'מה לי'. ובמג"א שם ס"ק יא (אומנם הפרמ"ג אש"א שם סק"ט דקדק בלשון השו"ע שנאסר הדיבור לחבירו בדווקא) מבואר שהרהור מותר ודיבור אסור. וכ"כ הפרמ"ג במשכ"ז ס"י שו"ס ק"א: 'דיבור שאין בו לתא דמלאכה, כי אם שלא יהא דיבורך שבת כחול, כמו אעשה דבר פלוני למחר כו'... ואסמכוה אקרא דישעיה ממצוא חפצין ודבר דבר'.

ברם לכו"ע מותר לספר מה עשה בעבר, כולל מלאכות שביצע. ובאשל אברהם ס"י שו"ס ק"ט כתב להתיר לספר על משהו אחר מה יעשה בחול, כיון שאין בכך דיבור על מלאכתו, אך הביא רש"י, לבוש וט"ז שאף בינו לבינו אסור להזכיר מלאכות מעין אלו.

יש ליישב ולבאר בדברי הרמב"ם, בב' אופנים. אפשר שסבר הרמב"ם ששתי הגדרות אלו כלולות באיסור. ואין לעסוק ולדבר על מו"מ ובדברים שאינם מגדרי המלאכות אך לזמן אותם מותר, ובנוסף ע"כ נאסר לדבר ולזמן 'מלאכות' האסורות להעשות בשבת. ועוד אפשר ליישב כפי שהבין המג"א בס"י שו"ס ק"א בדעת הרמב"ם, שנאסר הדיבור רק אם יש בו תועלת מעשית, כגון שמתייעץ עם חברו מה לקנות ואיך לבנות. אך אם רק מספר לו מה יקנה ומה יבנה, אין בכך כל סרך איסור, כל עוד דיבורו לא כולל דבר מלאכה לתועלתו. כן דייק מדברי הב"י בס"י שו"ס: 'כתוב ברוקח סי' קלג אינו יכול לומר אני חפץ לרכוב למחר, כי איני יכול להשכיר בשבת עכ"ל. ונראה לי דבאומר לו כן כדי שיזמין לו סוס לרכוב עליו מיירי'. הרי רק משום שמבקש בדיבורו זה שיזמין לו סוס, נאסר הדיבור, הרי שמותר לדבר ולספר על מלאכת היתר.

ובכך יש לבאר את שפירש רש"י בשבת בדף קיג: בד"ה 'שלא יהא', שמהנאמר 'ודבר דבר' למדו: 'שלא יהא דבורך של שבת כדבורך של חול': 'כגון מקח וממכר וחשבונות'. ותמה התוס' שם בד"ה 'שלא יהא': 'ואין נראה לר"ת, דהא כבר נפקא ממצוא חפצין'. אך י"ל שרש"י הבין שכל עוד לא כלול בדיבורו

מקח וממכר בשבת

הארץ המביאים את המקחות וכל שבר ביום השבת למכור, לא נקח מהם בשבת. הרי שאיסור זה הינו מדברי קבלה ובאלה ובשבועה. והמשיך הנביא שם פ"ג פסו' טו-טז כא

טעם איסור מקח וממכר בשבת

הנביא נחמיה פ"י פל"ב הביא שקיבלו באלה ובשבועה לשמור ולעשות את דברי התורה, ובכלל זה איסור מקח וממכר בשבת: 'ועמי

ולחם כנגד תופעת המסחר בשבת וראה בכך חילול שבת וחרון: 'בימים ההמה ראיתי ביהודה דרכים גתות בשבת, ומביאים הערמות ועמסים על החמרים ואף יין ענבים ותאנים וכל משא ומביאים ירושלם ביום השבת... וכל מכר ומכרים בשבת לבני יהודה ובירושלם. ואריבה... ואמרה להם מה הדבר הרע הזה אשר אתם עשים, ומחללים את יום השבת. הלוא כה עשו אבותיכם ויבא אליהנו עלינו את כל הרעה הזאת ועל העיר הזאת ואתם מוסיפים חרון על ישראל לחלל את השבת... ואמרה ויסגרו הדלתות ואמרה אשר לא יפתחום עד אחר השבת, ומנערי העמדת על השערים לא יבוא משא ביום השבת'.

המשנה בביצה בדרך לו: הזכירה את איסור מקח וממכר בשבת, ובאר רש"י שם בדרך לו. בד"ה 'משום מקח' שני טעמים לאיסור זה. בטעם הראשון כתב: 'ומקח וממכר אסור מן המקרא דכתיב ממצוא חפצך ודבר דבר'. מסתבר דעל פסוק זה התבססו התוס' במסכת שבת בדרך קנ. בד"ה 'ודיבור' ואמרו שיש לאסור את המסחר והעבודה ושכירת פועלים מדאורייתא, וכן הבין העמק שאלה סי' מב אות י בדבריו וכן נקט היראים בסי' קב לגבי שכירת פועלים. אך בשו"ת רעק"א מהדר"ק סי' יז סבר שאין כוונתם לדינא דאורייתא גמור, אלא 'דיש בו לתא דאורייתא' (אפשר שנחלקו אם העובר על 'אלה ושבועה' - עובר על מילי דאורייתא. כפי שהבין בשו"ת בית הלוי ח"ג סי' א סעי' ו סק"ב לגבי שמיטה שכלולה באלה של נחמיה). ובירושלמי בב"ק פ"ז ה"ד נאמר להדיא שאינו איסור תורה.

טעם נוסף לאיסור נזכר בנימוק השני של רש"י בביצה שם: 'אי נמי מקח וממכר אתי לידי כתיבה שטרי מכירה, ואם תאמר הויא לה גזרה לגזרה, כולה חדא גזרה היא. הרי דלטעם השני הוא איסור דרבנן שגזרו שמא יכתוב. כן מבואר ברמב"ם בהלכות שבת פכ"ג ה"ב: 'אסור לקנות ולמכור ולשכור ולהשכיר גזירה שמא יכתוב', וכן נימק הרי"ף בביצה בדרך כ. וראה בעבודת גרשוני סי' כד שרצה מהאי טעמא לאסור להשאיל לנוכרי בשבת. וצ"ת מדוע נדרשו לטעם חדש זה.

אומנם הרמב"ן וקרא פכ"ג פכ"ד הבין שאיסור המסחר נכלל בציווי שבתון:

ברם שתי משניות מתירות מפורשות את המסחר בשבת בסייגים שונים. המשנה בביצה פ"ג מ"ה אומרת: 'אומר אדם לחבירו מלא לי כלי זה, אבל לא במדה. רבי יהודה אומר אם היה כלי של מדה לא ימלאנו... הולך אדם אצל חנוני הרגיל אצלו ואומר לו תן לי ביצים ואגוזים במנין, שכן דרך בעל הבית להיות מונה בתוך ביתו', הרי ההגבלה הינה על הצגת הבקשה כמשא ומתן ולמדוד אותם ולא נאמר איסור על עצם המסחר. וכן

ליתן חפץ לזולת ללא מעשה קניין, הותר לצורך השבת. כלומר, אין מניעה ליתן דבר מה לזולת בשבת, כשלא כרוך בהליך מקח וממכר, אף שיעשה עימו חשבון לאחר השבת. ואם אינו מצורכי השבת הוא נראה כמתנה, שכן מדוע נותן לו זאת היום (ולהכי נאסר ליתן מתנה לחתן). לדברינו, אפשר שהנימוק 'שמא יכתוב', אינו טעם חדש ולא גזירה דרבנן שחידשו, אלא הוא בא להגדיר איזה מקח נאסר מדברי קבלה. ואם אין צורך לכתוב, כיון שאין כאן מעשה הקנאה וקניין ולא מתנה, אזי אינו כלול בכלל הגדרת מקח הנאסר בשבת.

בשו"ת חתם סופר ח"ה, השמטות סי' קצה באר שישנם שני איסורים, למכור באופן אקראי בשבת מחשש שמא יכתוב, ולסחור באופן קבוע מדין שבתון: 'והיינו באקראי ליקח דבר מחבירו דבר מאכל או שום דבר בארעי ואקראי זה אינו בכלל דברי נחמי' הנ"ל ואסרוהו התלמודים. אבל הקובע מ"מ ופותח חנותו בשבת ושוכר ומשכיר, הרי הוא מחלל שבת בפרהסי'.

חלות מקח שנעשה בשבת

עבר ומכר או קנה בשבת - האם יכול לחזור בו, ואם מעוניין בו דרוש לערוך מעשה קניין חדש לאחר השבת. או שהמכירה חלוטה ותקיפה חרף חילול השבת.

הרי"ף בביצה ב"ב כ: מדפי הרי"ף, הרא"ש שם פ"ה סי' ב' והגה"ר מיימוני שבת פכ"ג הט"ו אות ח הביאו ירושלמי שכתב שמקח שנעשה בשבת - חל: 'ירושלמי וכולן שעשו בין אנוסין בין שוגגין בין מזידין בין מוטעין, מה שעשו עשוי בשבת, ואצ"ל ביום טוב. ושמע מינה,

איתא במשנה בשבת פכ"ג מ"א: 'שואל אדם מחבירו כדי יין וכדי שמן, ובלבד שלא יאמר לו הלוני'. ואף השו"ע בסי' שז סעי' יא פסק כן.

בכדי ליישב זאת, יש לעיין במשנה בביצה פ"א מ"י שהתירה מקח לצורך המועד: 'משלחין כלים, בין תפורין בין שאינן תפורין... והן לצורך המועד... זה הכלל כל שנאותין בו - ביום טוב משלחין אותו', וכפי שהרחיבה הגמ' שם ב"ב טו.. עפ"ז חילק המג"א שם ס"ק טו בין סוגי המסחר, וכתב כי הותר למכור בלשון שאלה ולא הלוואה ומקח - רק מאכלים, הנצרכים לשבת: 'ודוקא בדבר שהוא מאכל וצורך שבת, אבל בלא"ה אסור בכל לשון'. וכן חזר על כך שם בסי' שז ס"ק טו-טז שרק לצורך השבת הותרה ההקנייה, ותמה כיצד מקנים לחתן תשורה. וכן פסק המשנ"ב בסי' שכג ס"ק לד' לגבי אפשרות להקנות בשבת לנוכרי כלי חדש ובכך יפטר מחיוב טבילה: 'ואף על גב דאסור ליתן מתנה בשבת כמ"ש בסי' שו, הכא שרי משום צורך שבת'. ומסתבר, שצורך שבת לא גרע מדין צורכי שמים שהותרו כמבואר בשו"ע בסי' שז סעי' ו'.

ואם נדייק בדברי המשניות, אפשר שנגיע להגדרה חדשה באיסור המקח בשבת, שהרי הותר בשבת להקנות לצורך היום בלשון שאלה או נתינה ולא בדרך מסחר והקנאה. כלומר, בכדי שיעבור מקח רשות, דרוש להקנותו - הליך שנאסר בשבת גם אם מבקשים למכור מילי הנדרשים לשבת, כמבואר בנחמיה (אף אם נותר ברשות הנותן, כמקדיש, שאמירתו לגבוהה כמסירתו מהווה שינוי רשות עוד בהיותו בבית המקדיש. ולכן נאסר להקדיש בשבת - ביצה פ"ה מ"ב), פרט לחפצי שמים. אך

לך הגנבה, ואף שלא נאמר לו לשלם על כך מכח דין 'קים לי בדרכה מיניה', מ"מ מתחייב ד' וה' בכך. והיה לו לרבא לומר שכלל לא מהני מקח בשבת.

ביישוב פסק הירושלמי והראשונים שחל המקח שנעשה בשבת, נאמרו כמה אופנים בדברי האחרונים ;

בשול"ת המהרי"ט ח"א סי' טו באר שדין רבא שלא מהני אמור, רק במקום שבשל ביטולו מדין 'לא מהני' יתוקן האיסור. כלומר, לא חלים קידושי העבירה ולא מקודשת לו. אך אין תועלת בעובדה שיאמרו שיבטלו את הקניין, שהרי כבר עשה את המקח, והלאו לא יתוקן. ולכן נקנית הגניבה שקנה. וז"ל שול"ת מהרי"ט סי' טו: 'מאי דסבר רבה מאי דאמור רבנן לא תעבד אי עבד לא מהני, הוי כשהדבר ההוא שעשה מתקן במאי דאמרינן ליה דלא מהני... משום דבמה שיחזיר תיקון המעוות... מה שאין כן בקונה בשבת, דלית ליה תקנתא'.

כן באר הנתיב"מ בסי' רח בביאורים סק"ב: 'דלא אמרינן אי עביד לא מהני רק במקום שמתקנין האיסור שעשה במאי דלא מהני, כגון באונס שגירש דאם נאמר דלא מהני ואין גיטו גט נתקיים מה דאמר רחמנא ונתקן האיסור... משא"כ בשוחט בשבת, דאף אי נימא דלא מהני ואין שחיטתו שחיטה, מ"מ עבירה דנטילת נשמה לא נתקן'. ובהמשך דבריו, הוסיף, כי אף הש"ך התכוון לכאור כן: 'משא"כ במכר בשבת, שאסרו חכמים רק מעשה המכירה מחשש שלא יכתוב, ולא הקפידו על קיום המכירה רק על מעשה המכירה, ומעשה המכירה כבר עבר ולא

דמאן דעבר ואקני בשבת מקרקעי או מטלטלי הקנאתו הקנאה'. וכן פסק הרמב"ם בהל' מכירה פ"ל ה"ז.

עפי"ז פסק השו"ע בחו"מ בסי' רלה סעי' כח: 'המוכר או קונה קנין בשבת ויום הכיפורים ויום טוב, אף על פי שמכין אותו על שעבר על דברי חכמים, מעשיו קיימים וכותבין אחר אותו יום'. וכן פסק מרן בסי' קצה סעי' יא: 'אין קונין בשבת קנין סודר. ואם קנו, אף על פי שעשו עבירה, קנו', וכן פסק במקום נוסף בסי' רח סעי' א. כן עולה מדברי הרמ"א באו"ח בסי' שלט סעי' ד שאף שאין עושים קניינים בשבת, אם עשה בשוגג או מזיד או בטעות - מה שעשה עשוי.

אלא שהגמ' במסכת תמורה ב"ד ד: הביאה מחלוקת במקרה שאדם עשה מעשה עבירה, האם מעשהו מועיל או לא. ודנה לגבי מי ששחט בשבת וחילל שבת אם הבהמה כשרה לאכילה. אביי סובר ש'מהני', וחל המעשה חרף האיסור הכרוך עימו שעבר ועשה. ורבא חלק ואמר שלא מהני והמעשה לא מועיל.

השלטי גיבורים בביצה בסוף פרק המשליין אות' ד הקשה על הרי"ף, שהרי קיי"ל במחלוקת בין אביי ורבא שהלכה כרבא שסבר שלא מהני, ומדוע פסק הרי"ף שמהני והמקח קיים. ועוד הקשה שישנה סתירה בדברי רבא. שכן המשנה בב"ק פ"ז מ"ב אומרת שגנב וטבח בשבת משלם ד' וה', ומהני מעשיו שעשה בשבת ונקנה. והקשתה הגמ' שם ב"ד ע: מברייתא הסותרת ופותרת את הגונב וטובח בשבת. ורבא יישב עפ"י רמי בר חמא, שאמר לו הלוקח לגנב עקוץ תאנה מתאנתי ותקנה

וזהו לשון הסמ"ע שם סק"ג: 'המקח קיים משום דלא קנסינן התירא אטו איסורא, וכיון שמכירת הגלימא עצמה בהיתר הוא כשמחזיר המעות, ולא קנסינן ליה... משא"כ נשבע או נדר שאי אפשר בקיום המכר כלל אא"כ ע"י האיסור שעובר על שבועתו'.

מעין זה יישב הט"ז שם סק"א: 'דכל שיש איסור בענין מצד עצמו אומרים אי עביד לא מהני, וכההיא דפרק האשה שנפלו, השתא דאמרי רבנן לא לזבין בנכסי אחיו אי עביד וזבין לא הוי זבינא, מטעם כל מאי דאמרי רבנן לא תעביד אי עביד לא מהני, משא"כ במוכר בשבת שהאיסור מצד שהיום גורם'.

רבי עקיבא איגר בשו"ת בסי' קכט תירץ שדברי רבא שלא מהני אומרים רק כשעבר על איסור תורה, אבל על איסור דרבנן שעובר, מעשהו מועיל. וכיון שהמקח אסור בשבת מדרבנן בשל הגזירה שמא יכתוב או מדברי קבלה, ולא איסור תורה - שפיר חל המקח.

מתקנין דברי חכמים, וקיום המכירה הוא בהיתר דאיסורא דעבד עבד. וזהו כונת הש"ך במה שכתב כיון דאפשר לעשות בהיתר, כונתו שקיום הדבר אפשר להתקיים בהיתר, ואין מבטלין דברי חכמים בכך במה שמקיימים מעשיו'.

הש"ך בסי' רח סק"ב יישב באופן שונה, ולדבריו אין מניעה שמעשה שנעשה באיסור יתקיים ויקנה אם החלות והתוצאה יכלו להתקיים בהיתר בעיתוי אחר, ודברי רבא שלא מהני אומרים רק בכגון שבהכרח שיעשה האיסור: 'שאני בכל הני, כיון דאפשר לעשות בהיתר, משא"כ בכל הני דתמורה או בנשבע שא"א לעשות אם לא שיעבור'. כלומר, לישא את האסורה לו א"א בלא שיעבור איסור, ולכך אמר שלא מהני מעשיו. אך לקנות ניתן לבצע באופן המותר, כיום חול, ובכגון דא לא ביטלו את שעשה אף שפעל באיסור.

ודבר דבר

ה'. מעין זה כתב האבן עזרא שמות שם כתב בטעם האיסור לדבר בדברים בטלים, מפאת קדושת ומעלת הים שנועד לעבודת ה': 'והנה השבת נתנה להבין מעשי השם ולהגות בתורתו... כל ימי השבוע אדם מתעסק בצרכיו, והנה זה היום ראוי להתבודד ולשבות בעבור כבוד השם, ולא יתעסק לשוא אפילו בצרכיו שעברו, או מה יועץ לעשות, וככה אמר הנביא ממצוא חפצך ודבר דבר'. הרי אין לדבר בכגון דא אף אם מתענג מכך.

גדר שיחה בטילה

איתא במסכת שבת ב"ב פ"ג: 'ודבר דבר, שלא יהא דבורך של שבת כדבורך של חול'. מכאן למדו על הנהגת הדיבור בשבת. וצריך לבאר מה כלול בכלל דיבורים שנאסרו בשבת.

הנה אין חולק ביעוד של היום שנועד לעבודת ה', אלא שנחלקו אם בכך נאסר כל דיבור ועיסוק אחר.

הרמב"ן בשמות פ"ב פ"ח כתב: 'עבור שהוא יום קדוש, להפנות בו מעסקי המחשבות והבלי הזמנים, ולתת בו עונג לנפשינו בדרכי

רבינו בחיי שם כתב בזה"ל: 'כל היום היא שיחתו, היה לו לומר בכל יום אלא שרומז על היום המיוחד הוא השבת שהיה מתענג בו בעסק התורה כל היום. ומפני קדושת יום השבת קראו הנביא עונג שנאמר וקראת לשבת עונג, כלומר עונג הנפש כי המשכילים ויראי ה' מתענגים בו בעסקי הנפש ונפשם השכלית תתעדן עדון שכלי, וחשקה בהשגת ה' ית' חשק הצמא למים, כענין שכתוב צמאה נפשי לאלהים לאל חי'. וכ"כ הספורנו שם פסוק י: 'שבת לה' אלהיך. כלו לה' ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולהתענג בו די העבודה לכבודו יתברך, כענין חמרא וריחני פקחוני'. ונחלקו איזה עיסוק פוגם ומיפר את ההתרכזות במעלת השבת.

רש"י בד"ה 'שלא' באר: 'כגון מקח וממכר וחשבונות', שנאסר הדיבור במלאכות בשבת. בשיירי קרבן על הירושלמי שבת פט"ו ה"ג באר בדברי רש"י: 'ונ"ל דרש"י סובר דאיצטריך קרא לאמירה, דרש"י פי' דממצוא חפצך היינו שלא יטייל לסוף שדהו בשבת לידע מה היא צריכה, וה"א דוקא הכא דקעביד מעשה בהילוכו הוא דאסור, אבל בדיבור בעלמא שרי, לכך איצטריך ודבר דבר. ואי מודבר דבר לחוד ה"א דוקא דיבור מענין מלאכה כגון מקח וממכר וחשבונות, לכך איצטריך קרא שבת לה', דשמעי' מיניה איסור דיבור בענין מלאכה, ומוקמינן ודבר דבר אפי' לשיחה בטילה בעלמא. אבל בש"ס דילן שלא הוזכר דרשא דשבת לה', לא מוקמינן קרא ודבר דבר אלא כפירש"י.

אך התוס' ור"ת בתוס' בד"ה 'שלא' מייאנו בהבנת רש"י: 'ואין נראה לר"ת דהא כבר

נפקא ממצוא חפצך. אלא אומר ר"ת, כדאמר בויקרא רבה, ר"ש בן יוחי הוה ליה אימא סבתא דהות מישתעיא סגיא אמר לה אימא שבתא הוא. שתקה. משמע שאין כל כך לדבר בשבת כמו בחול'. כלומר, נאסר כל דיבור בשבת, ולא רק חשבונות, שכן אלו נאסרו מכבר מהנא' 'ממצוא חפצך'. כן בארו הרמב"ן, הרשב"א והר"ן שם. וז"ל המאירי: 'שלא יוציא דבריו לבטלה ובעסקי הבאי, וכל שכן במקח וממכר וחשבונות, אלא בדבר תורה. ואם אינו כדאי לדברי תורה, יתעסק בנפלאות השם ובמצותיו. וכיוצא בזה בענינים אלו ודרך צחות אמרו בירושלמי, אמיה דרבי שמעון בן יוחאי כד הות מישתעיא סגין הוה אמר לה שבת היום'. וכן פסק הרמב"ם בהלכות שבת פרק כד ה"ד: 'ואסור להרבות בשיחה בטלה בשבת, שנאמר ודבר דבר שלא יהא דבורך של שבת כדבורך של חול'.

וצ"ע, שהרי אף בחול נאסרה שיחה בטילה, כמבואר ביומא ב"דף י"ט: 'אמר רבא, השח שיחת חולין עובר בעשה, שנאמר ודברת במ - במ ולא בדברים אחרים. רב אחא בר יעקב אמר עובר בלאו'. ופסק כן הרמ"א בס' רמז סע"י כה. ומה התחדש באיסור בשבת.

כיוצ"ב יש להקשות על דברי הרמב"ם בהלכות תפילה פי"א ה"ו: 'בתי כנסיות ובתי מדרשות אין נוהגין בהן קלות ראש, כגון שחוק והיתול ושיחה בטלה'. והחיי אדם אכלל י" כתב: 'קדושת בית הכנסת ובית המדרש גדולה מאוד, ומוזהרים עליהם לירא ממי ששוכן בהם... כל מקום המקודש ובית המדרש נקרא מקדש מעט, כדכתיב ואהי

רש"י ביומא שם בד"ה 'ולא בדברים אחרים' באר גדר דברים בטלים: 'שיחת הילדים וקלות ראש'. וכן מבואר במג"א בס"י קנו סק"ב: 'דבר גנאי וקלות ראש'. ודווקא מילי דקלות ראש וגנאי נאסר לדבר אף בחול, ולפי"ז בשבת וביהכ"נ ובבי"ד נאסר אף דברים בטלים שאין בהם קלות ראש וגנאי, אך מותר לדבר במילי שמצורכי גופו. וכן הוא לשון הרמב"ם בפירוש המשנה מסכת אבות פ"א מט"ז: 'והחלק השלישי, הוא הדיבור המאוס, והוא הדיבור אשר אין תועלת בו לאדם בנפשו, ולא משמעת ולא מרי, כרוב סיפורי ההמון במה שארע ומה שהיה, ואיך מנהג מלך פלוני בארמונו, ומה היתה סיבת מות פלוני, או עושר פלוני, ואלה יקראו אצל החכמים סיחה בטלה, ואנשי המעלה ישתדלו בנפשם להניח זה הדיבור, ונאמר על רב תלמיד ר' חייא שהוא לא סח סיחה בטלה מימיו. ומזה החלק גם כן שיגנה האדם מעלה, או ישבח פחיתות, בין שהיתה מידותית או שכלית'.

רבנו חננאל ביומא שם באר שהאיסור נאמר על הלומד תורה שאין לו להפסיק בדברים בטלים, אלא רק לק"ש: 'ת' ודברת כס כס ולא בתפלה... כס יש לך רשות לדבר ולפסוק מן התלמוד ולא בדברים אחרים... אמר רב המפסיק בעת שקורא בתלמוד ושח שיחת חולין עובר בעשה שנאמר ודברת כס. כס יש לך להפסיק ולקרות ק"ש, ולא בדברים אחרים'. לדבריו, לא נאסרו דברי בטלה כשאינו עסוק בלימוד. ושפיר נצרך פסוק מדברי קבלה לאסור דיבור זה בשבת ולימוד שנאסר בביהכ"נ ובבי"ד. מעין פירוש זה נמצא ברבינו יונה עפ"י הרי"ף בברכות בדף ט, שהגמ' ביומא עסקה בדינו של הקורא ק"ש,

להם למקדש מעט, אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות... ולכן אסור לדבר בהם דברים בטלים, ואין מחשבין בהם חשבונות אלא של מצוה'. ומה המעלה במקומות הללו, הלא אף בביתו אסורה שיחה בטילה. כן יש להקשות בביאור פסק הרמב"ם בהלכות סנהדרין פ"ג ה"ז שאין לדבר בבי"ד שיחה בטילה, והכס"מ באר שהוא משום מורא שכינה המצוייה שם. והלא שיחה בטילה אסורה בכל מקום.

השפת אמת בשבת חש בקושיא זו, ויישב שבשבת נאסרה אף שיחה שיש בה לצורך גופו של האדם: 'וצ"ל דבשבת צריכין לדקדק אפי' בדיבור הצריך, שלא יאריך בדיבורו, כדמצינו באיסור אל תרבה שיחה עם האשה'. כן נשמע בסבר הגר"א בס"י שו"ס ק"א והסיק מתוך דברי הירושלמי והרמב"ם: 'להרבות. אבל בלא"ה מותר'. ואם מיירי בדברים בטלים מדוע הותר לדבר קצת מכך. על כורחין שהבין שמיירי בדברים של צורך גופו, ואפ"ה נאסר לדבר עליהם בשבת, בבית הכנסת ובבית הדין.

וקשה על הבנה זו מגוף דברי הרמב"ם בהלכות שבת פכ"ג ה"ח שכתב: 'אסור לחשב חשבונות שהוא צריך להן בשבת... גזירה שמא יכתוב, לפיכך חשבונות שאין בהן צורך מותר לחשבן, כיצד כמה סאין תבואה היה לנו בשנה פלונית, כמה דינרין הוציא בחתנות בנו וכיוצא באלו שהן בכלל שיחה בטילה שאין בהן צורך כלל, המחשב אותן בשבת כמחשב בחול'. להדיא באר הרמב"ם שדברים בטלים אינם חשבונות מצורכי גופו, אלא שיחה בטילה.

יש לבאר את ביאור גדר שיחה בטילה, עפ"י מחלוקת הראשונים ביומא;

סק"א כתב לבאר ביסוד איסור זה: 'דשיחה בטילה לספר שמועות דמתענג חבירו, בחול שרי, ובשבת כיון שאין לו ענג אסור'.

ראיתי ליישב, עפ"י המחלוקת בגמ' בברכות בדף לא. אם ק"ש דאו' או דרבנן, שנחלקו אם הפסוק 'ודברת בס' איירי על ק"ש. השאג"א בס"א והאו"ש בהלכות ת"ת פ"א בארו שהגמ' ביומא שלמדה מהפסוק ודברת בס' שלא לדבר דברים בטלים, אינה אליבא דהילכתא, שכן קיי"ל שק"ש דאורייתא מכח הפסוק ודברת בס', ואינו פנוי ללמד שלא לדברים בטלים. ושפיר נצרך לימוד לכך שאין לשוחח בדברים בטלים בשבת. ישוב זה עולה יפה רק לשיטת רש"י שהפסוק ודברת בס' מלמד שלא לדברים בטלים, אך לר"ח ולרבנו יונה פסוק זה מלמד שלא יפסיק בדברים באמצע ק"ש, ושפיר הבינו כי קריאתה מדאורייתא וכלול בכך איסור דיבור בדברים בטלים.

הנה הרמ"א בס"י שז סק"א כתב בדין זה: 'ובני אדם שסיפור שמועות ודברי חדושים הוא עונג להם, מותר לספרם בשבת כמו בחול'. נראה שהבין שאין בדברי הבטלה כדי לענג את השבת ולכן נאסרו, ואם מענגים - הם מותרים. כן הבין הפרמ"ג שם: 'ולפי מה שכתב הר"ב ניחא, דשיחה בטילה לספר שמועות דמתענג חבירו, בחול שרי, ובשבת כיון שאין לו ענג אסור'. כלומר, מה שמענג עצמו מותר בשבת ואם לא מענג את חבירו אסור אף בחול. אולם האליה רבה שם סק"ג כתב על כך: 'לאו משנת חסידים היא, והנשמר מלדבר דברי חול קדוש יאמר לו. ואנשי מעשה נזהרים בזה שלא לדבר אפילו

שאיין לו להפסיק אלא מפני היראה ולא בדברים בטלים: 'בק"ש יש לך רשות להפסיק לשאלת שלום מפני היראה ולהשיב מפני הכבוד כדאמרי' לעיל אבל לא בתפלה... בס' יש לך רשות לדבר, ולא בדברים אחרים, כלו' אפילו בק"ש באילו יש לך רשות לדבר שהם מפני היראה ומפני הכבוד, אבל בדברים אחרים אין לך להפסיק'. ולא נאסרה שיחה בטילה בעלמא באמצע היום, אלא בשבת.

מנגד, רעק"א על המג"א בס"י קנו העיר, שרבנו יונה בברכות בדף ט: חולק על דברי רש"י אלו וס"ל, שכל דבר שאינו מצורכי גופו חשיב דברים בטלים אף שאין בהם קלות ראש וגנאי, ונאסרה שיחה זו בשבת. וז"ל רבנו יונה: 'ודברת בס' עשה אותם קבע... וכן אמרו בירושל' מכאן שהשח שיחת חולין עובר בעשה, ושיחת חולין מיקרי כשמדבר בדברי הבאי, אבל כשמדבר בעסקיו לצורך פרנסתו אף על פי שאינה שיחה של תורה, מותר', מלבד בשבת קודש.

יש לבאר באופן נוסף, עפ"י דברי הפרמ"ג אש"א בס"י קנא סק"א שהאיסור בשיחה בטילה בכל יום הינו מדרבנן בלבד: 'ויש לגעור במי שמשיח שיחת חולין בבית הכנסת, אף על גב שאין שיחה 'בטילה' (דבלאו הכי אסור, כל השח שיחה בטילה עובר בעשה יומא יט, ב, מדרבנן עכ"פ) לצורך פרנסה, דבחוף שרי בבית הכנסת אסור'. כלומר, שיחה בטילה אסורה מדרבנן בבית הכנסת. אמור מעתה שכיון שביקשו לאסור שיחה בטילה בשבת אף מדברי קבלה, הזהיר הנביא על כך, ולא הסתפק באיסור שבכל יום. ובמשבצ"ז בס"י שז

אותו בשיחה בטלה או דברים של חול עונשו גדול במאד מאד כי פוגם קדושת היום למטה גם פוגם למעלה למקום הרמוז לשבת, ומראה במעשיו הרעים שאין לו חלק באלהי ישראל. וכן אמרו בס' הזוהר... ומאן דאשתדל במילין אחרנין ובמילין דעלמא דא איהו ב"נ דקא מחלל שבתא ולית ליה חולקא בעמא דישראל, ותרין מלאכין ממנן על דא ביומא דשבתא ואינן שוו ידיהון על רישיה ואמרי, ווי לפלניא דלית ליה חולקא בקוב"ה. ועל דא בעי לאשתדלא בצלותא ובשירין ובתושבחן דמאריהון ולאשתדלא באורייתא עכ"ל. הנה בפ"י כי בר ישראל שאינו מדקדק על הוצאת יום השבת בדברי מצוה וקדושה אין לו חלק עם ישראל הקדושים ולא עם קב"ה והוא נזוף ומרוחק מן המלאכים הממונים על ככה. לכן החרד את דבר ה' ימנע עצמו מכל דבר שהוא חול, ואפי' לצורך עצמו וגופו לא ירבה בשיחה, כי אם ישקול כל דבריו במספר במשקל כדי שלא יבא להכשל בשיחה בטלה.

ובהמשך שם הוסיף: 'ראוי להוכיחם ע"ז בדברים טובים ובדברים נכוחים ולהגיד להם איך מחללי את כבוד יום השבת, בכך ומה תועלת להם לספר דברים אשר אין בהם תועלת ולהניח דברי אלהים חיים תורה קדושה אשר היא עץ חיים למחזיקים בה... ואם לא יקבלו ממנו בנחת ידבר אתם קשות על הענין ויגדיל להם חומר האיסור ויודיעם שכל בר ישראל העושה כך אין לו חלק עם ישראל ועם הקדוש ברוך הוא. ואם באלה לא ישמעו לו, יבדל מהם וממקום מושבם לסור מתוך האנשים הרשעים ולא יספה בחטאתם כי רעתם רבה וחטאתם כבדה

ההכרחיים כי אם בלשון הקודש'. נראה שהבינו שהוא איסור עצמי להמנע מדבר בדברים אלו בשבת. אך המשנ"ב שם סק"ה כתב בסוגריים: 'ונראה שטעמם הוא למגדר מלתא כדי שלא יבואו לשיחה בטלה', הרי שהבין, שרק משום מגדר מילתא אין לדבר במה שמענגו.

ניתן לבאר שגדר שיחה בטילה הינו רחב, ותלוי לפי העניין ולפי מעלת האדם. בשו"ת הר צבי אר"ח ח"א סי' עג דן על איסור קלות ראש בבית הכנסת שכולל איסור אכילה ושתייה: 'והנה אכילה ושתייה מצד עצמם בודאי שאין בזה קלות ראש, שהרי הם דברים חיוניים לכל אדם, ורק בביהכ"נ קדושת בית הכנסת גורמת שאכילה ושתייה שם הם בגדר קלות ראש. ולכן הקלות ראש שאסרו בבית הכנסת כולל כל קלות ראש לרבות גם פעולה כזו שמצד עצמה אין בה משום קלות ראש, אלא שמכיון שבתוך ביהכ"נ הפעולה הזאת נחשבת לקלות ראש, יש בזה איסור לעשותה שם. משום כבוד ביהכ"נ, ובכלל איסור זה גם אכילה ושתייה. וכן הוא בכלל האיסור שם גם שאר אומנות ומלאכות שאעפ"י שמצד עצמן אין בהם משום קלות ראש, מ"מ במקום קדוש כביהכ"נ בכלל קלות'. ואפשר להקיש משם, שישנה שיחה שלגבי מעלת וקדושת השבת ויעוד היום הינה בטילה, אף שחיונית היא ליומי השבוע.

בסדר היום סדר סעודת שבת והלימוד בשבת הרחיב בחובת הזהירות בשיחה בטילה: 'לכן ראוי לבעל נפש שישתדל... שלא יוציא אותו בדברי חול בשחוק והתול וטיוול אלא יקבע עצמו במקום א' כמסמר תקוע ויקח ס"ת... וכל שאינו חושש על הוצאת היום ומוציא

שאינו חפץ לשמוע הדרשה ועונשו גדול
במאד מאד, חוטא ומחטיא את המדברים
עמו וחטאתם תלוי בו וצריך תשובה גדולה
על ככה, ואולי יתכפר לו.

מאד... וצריך ליזהר הרבה במאד מאד
משיחה בטלה ולא יחלל את התורה והמצוה
וכבוד יום הקדוש וכבוד השכינה שהיא
מצויה שם וה"ז בכלל דבר ה' בזה, כיון

